

## AHISKA TÜRKLERİNİN HALK TAKVİMİ ÜZERİNE

MİNARA ALIYEVA

Takvim, insanoğlunun zamanı değerlendirmek için kurduğu bir sistemdir. Halk takvimi, her millî kültürün, etnik dünya duygu ve düşüncesinin ciddi ve gerekli bir kısmıdır. Türkler zamanla İslâmiyetin etkisi ile bazı Arapça adları da kullanmışlardır. Ancak bütün bunların yanında mahallî olarak ve tamamen Türklerin yaşayışlarından kaynaklanan çeşitli ay adları Türk kültüründe yerini almıştır. Bu adlar incelendiğinde genellikle hayvancılık ve çiftçilikten kaynaklandığı anlaşılır<sup>1</sup>.

Bu makalede Gürcistan topraklarında yaşayan Ahıska (Güney Gürcistan) halkının takvimi ele alınmaktadır. Ahıska Türklerinin Halk Takvimi, günler, aylar, fasıllar, insan ömrü, zaman hakkındaki tasavvurları bakımından çok zengindir. Halk Takvimi ile ilgili birçok inançlar da vardır.

Ahıska Türklerinin Halk Takvimi her şeyden önce emekçi insanın hayatını, duygu ve düşüncesini aksettirir. Ay adlarının bir kısmı teşekkül bakımından ziraî hayatının değişik dönemlerine dayanır. Bazı adlar ise başka milletlerden geçmiştir.

Ahıskalılar ayların adlarını şöyle adlandırır: 1) *Zémhéri*, 2) *Gücük veya Gücükay*, 3) *Mart*, 4) *Abrel*, 5) *May*, 6) *Kirézay*, 7) *Orağay veya Biçin*, 8) *Harmamay*, 9) *Bögrümay*, 10) *Şarabay*, 11) *Koçay*, 12) *Karakış*. Haftanın günleri ise şöyledir: *Bazar ertesi*, *Salı*, *Çérşénbé*, *Pénçşénbé*, *Cuma*, *Cuma ertesi*, *Bazar*.

**O c a k a y ı :** Ahıska Türklerinin takviminde ocak ayı olan *zémhéri* Arapça (كربلاء) ("gün dönümünden sonraki şiddetli soğuklar, karakış [22 Aralıktan 31 Ocaca kadar]<sup>2</sup>) kelimesindeki ك 'nin düşmesiyle meydana gelir: *Qara kışın pe-*

1 Abdulhalük M. Çay; *Nevruz Türk Ergenekon Bayramı*, Ankara 1999, s.76.

2 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1993, s. 1177.

*şiné de géliür, éféndim, séné söyliyém, zémhéri* “Kara kışın peşine de gelir, efendim, sana söylüyorum, zemheri (ocak)”<sup>3</sup>.

Yılın ayları da çeşitli inançlarla ilgilidir. Zémhéri ayı ile ilgili inançlar ise şöyledir:

Zémhéri ayı yılbaşı bayramına denk gelir. Yıl başı gecesinde aile fertleri bir arada bulunmaya çalışırlar. Temiz elbiseleri giyip önceden kurulmuş sofranın etrafında toplanır, yıl başının gelmesi ile birbirini tebrik edip yemek yiyerek yeni yıla girerler. Yıl başına bu şekilde girerek kendilerini yıl boyu eve bağlı olarak kaldıklarına ve yılın bereketli geçeceğine inanırlar. Dışarıda geçirenlerin ise yıl boyu aileden uzak kalacaklarını düşünürler.

Yıl başında sepete ip bağlayıp bacadan, pencereden eve atar, hediye isterler.

Yeni yılın ilk gününde dışarıya çıktıktan sonra içeriye eli boş girmemeye çalışırlar. Bu durumda eşikten geçerken evin her köşesine para, şeker, buğday serperler. Bunlar bulunmazsa dahi evin içine bir bardak su getirirler. Yılbaşına bu şekilde girenler yılın bereketli geçeceğine inanırlar.

Yeni yılın ilk gününde alışveriş yapmamaya çalışırlar. Aksi hâlde yılın bereketsiz geçeceğini düşünürler.

Yeni yılda ilk misafirin erkek olmasını isterler. Eğer ilk misafir erkek ise eve girer girmez mısır ve buğday üstüne oturturlar. Erkeğin gelişi uğurlu olursa gelecek yıl da eve ilk defa onu çağırırlar. İlk misafir kadın olursa ise yılın hayırlı geçmeyeceğine, o yıl bir felâketin gelebileceğine inanırlar.

Zémhéride havalar soğuk geçer. Kar ne kadar çok yağarsa toprağın o kadar verimli olacağına inanırlar: *Ağustosta beyni kaynayanın Zemheride kazanı kaynar*<sup>4</sup>. *Ağustosta yatanı Zemheride bügelek (hayvanları soka bir sinek) tutar*<sup>5</sup>. *Kar yılı var yılı*<sup>6</sup> “Kar yılı bereket yılı”.

3 T. Kowalski, *Zu den türkischen Monatsnamen*, Archiv Orient'alnı, II, 1930, s.15.

4 Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Cilt: 1, *Atasözleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1984, s. 117.

5 Ömer Asım Aksoy, *age*, s. 118.

6 A. Hacılı, *Geribem Bu Vetende*, Gençlik Yayın Evi, Bakü: 1992, s.112.

**Şubat ayı:** Ahıska Türklerinin takviminde bu ayın adı Anadolu'nun kuzeydoğu kesiminde yaşayan halkların kullandığı ad ile aynıdır. *Güçük* veya *güçük* şeklinde kullanılan bu ayda da havalar soğuk geçer: *güçük, ağır kış olur o vahti da onu için diyeller güç* “güçük, şiddetli kış olduğu için güç diyorlar”<sup>7</sup>.

Bu ayla ilgili inançlar da şöyledir: “Güçük ayında Hıdır Ellez ata biner, ki-me yetişirse Allah ona yardım eder. Hıdır daha çok yolculara, seferdekilere, çöldakilere yardım eder, onları korur. Hıdır'ı görmek saadet sayılır. Hıdır daha çok su başında görülür. Hıdır ile ilgili inançlar Ahıska'da çoktur”<sup>8</sup>.

**Mart, Nisan, Mayıs ayları:** Bu ay isimleri Anadolu'nun kuzeydoğu kısımlarında yaşayan halkın takvimiyle aynıdır. Ancak, Ahıska Türkleri Nisan adı için *Abrel* (Lâtince *aprilis*) adını kullanırlar.

Mart ayında karlar erir, toprak ısınır ve halk ekin hazırlıklarına başlarlar. Ahıska Türkleri karlar erir erimez tarlaya çıkar, geç vakitlere kadar toprakla uğraşır, bir an önce bitirmeye uğraşır. Ekinleri ne kadar çabuk ekerlerse ürünlerin o kadar verimli olduklarına inanırlar. Bundan dolayı, Mart ayında zamanlarını kaybetmemeye çalışırlar.

“Martta üç fırtına olur: Haftahombah, Belderecüz ve Hoca nen fırtınaları. Hoca (ihtiyar) nene fırtınası altı gün sürer. Söylendiğine göre, Mart ayının ilk günlerinde bir ihtiyar nene koyun-kuzusunu toplayıp dağa, yaylaya gidiyormuş. Biri onu görüp “Ay nene, martın bu soğukunda nereye gidiyorsun? Bu soğukta dağda, yaylada ne işin var?” demiş. İhtiyar nene “Martı hesaba almadım, ondan korkmadım, oğlağım zıp zıp oynuyor” diye cevap vermiş. Mart buna çok kızmış, üzülmüş. Güçük ayından bir hafta borç istemiş ve sert soğuk, fırtına ve külek başlamış, nenenin koyunları, sürüsü kırılıp mahvolmuş”<sup>9</sup>.

Bu aylarla ilgili atasözleri de bulunur: *Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden*. “Kork nisanın beşinden, öküzü ayırır eşinden”<sup>10</sup>. *Mart kapıdan bahtırır, kazma kürek yahtırır*. “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır”<sup>11</sup>.

7 T.Kowalski, *age*, s.17.

8 Asif Abbasoğlu, “Ahıska Türklerinin Halk Takvimi”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 347, Yıl XXX, s.175.

9 Asif Abbasoğlu, “Ahıska Türklerinin Halk Takvimi”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 347, Yıl XXX, s.175.

10 Ömer Asım Aksoy, *age*, s. 300.

11 Ömer Asım Aksoy, *age*, s. 316.

**H a z i r a n a y ı :** Resmî takvime göre Haziran olup Ahıska Türklerinin Halk Takviminde *Kirézay* şeklinde kullanılır. Türkçede *kiraz* Yunanca *kerasas* kelimesinden meydana gelmiştir.

Yılın bu döneminde kirazların erişerek topladığı dönem olduğu için *Kirézay* olarak adlandırılır. Bu dönemde halk dağlara, yaylaya çıkar, ay boyunca bayram, eğlence şenlik olur.

**T e m m u z a y ı :** Ahıska Türklerinin Halk Takviminde bu ay *Orağay* veya *Biçin* şeklinde kullanılır. Yılın bu döneminde buğday ve buğdaygiller erişir ve Ahıskalılar zamanı orak ile daha doğrusu biçerek geçirirler. Yılın bu adı tamamıyla ziraî hayatı ile alâkalıdır.

*Orağay* ve *Biçin* adlarının dışında Ahıska Türkleri ayrıca *Çürükay* adını da kullanırlar. Aspinza bölgesinde yaşayan E.Gamidov şöyle diyor: *Orağaya osmanlıca çürük diyellér, oniçün ki bu vahut meyvayınan sébzé çürüyör ve de onnarı sahlayamasın.* “Temmuz ayına Osmanlıca Çürük diyorlar. Çünkü, bu dönem meyve ile sebze çürüyor ve saklanmaya gelmez”.

*Orağ* veya *Biçin* ayında halk dağdan iner, ekin biçilir, harman dövülür.

**A ğ u s t o s a y ı :** Ahıska Türklerinin Halk Takviminde Ağustos ayı için Farsça *Harman* kelimesi kullanılır.

Ahıskalılar için *Harmanayı* büyük önem taşımaktadır. Çiftçilik hayatının önemli kısmı buğdayın öğütülmesidir. Ahıskalılar elde edilen bu un ile yıl boyu geçinirler. Ahılkelek Beyliğinde Ağustos ayına *Harmanayı* adı verildiğine dair bir kayda arşivde rastlanmaktadır: سنه سنه خرمن اینک اون یو بیستره سرد سکر یوز قرچ درت

“Bin sekiz yüz kırk dört yılın Harman ayının on yedisinde”

**E y l ü l a y ı :** Bögrümde sürüler böğüre böğüre dağlardan iner. Bundan dolayı Ahıska Türklerinin Halk Takviminde Eylül adı yerine *Bögrümay* adı kullanılır. Aslan Ömeroğlu'na göre: *sığın bagürür, oniçün bögrümay diyellér* “Geyik böğürür bu yüzden Bögrümay diyorlar”. Ancak, şu cümle ile de daha detaylı bir açıklama yapmıştır: *Bögrümayda sığınnar birbiriné karşıur, buğası böğürür*

*bğ... bğ... bğ... onıçün bögrümaydur* “Geyikler Eylül ayında bir araya toplanırlar, onların sürü başı böğürür bg..., bg..., bg... Bu yüzden Böğrümayı’dır”<sup>12</sup>.

**E k i m a y ı :** Ahıska Türklerinin takviminde Ekim ayı *Şarabayı* şeklinde adlandırılır: *Bögrümayın peşine gelür şarabay, onıçün ki üzümün vahti olur, şarap çıharıyerler*. “Bögrümayın (Eylül ayı) arkasından Şarabayı (Ekim ayı) gelir. Çünkü, üzümün erişime ve şarap yapma zamanıdır”. *Şarap* kelimesi Ahıska Türklerinin diline Arapça شراب ‘dan alınmıştır.

Şarap, düğün ve şenlik anlamına da gelir. Ahıska Türklerinde düğünler, genellikle Ekim ayında, yani Şarabayında geçer.

**K a s ı m a y ı :** Yılın bu zamanında koyunların çiftleşmesi gerçekleşir. Bu dönemde koyunlar koça gelir. Bundan dolayı, Ahıska Türkleri Kasım ayı için *\_oçayı* adını kullanıyorlar. Ayrıca, halk arasında *Koçayı* yerine *Ahur güz* şeklinde kullandıkları da görülür. *Ahur güz*, “sonbaharın son ayı” anlamına gelmektedir.

**A r a l ı k a y ı :** Ahıska Türklerinin ağızında Aralık ayı *Karakış* şeklinde kullanılır: *Koçayın peşine gelür kara kış*. “Koçayın (Kasım ayı) arkasından Karakış (Aralık) gelir.”

Kara kış, “sonbaharın soğuk dönemi veya kışın gelmesi”, daha doğrusu “karların henüz yağmadığı dönem” anlamına gelmektedir. Aralık ayı için Karakış adı ayrıca, Anadolu’nun birçok bölgesinde yaşayan halkın arasında da kullanılır.<sup>13</sup>

Karakışın sonlarında kırk günlük soğuklar başlar. *Güccük* (Şubat) ayına kadar devam eden bu çile soğuklarına “kahreden soğuklar” denir. Bu dönemde halk evlere toplanır, türküler söylemekle, oyun oynamakla, masallar anlatmakla, fincan-yüzük, süpürge seyri denilen eğlenceler yapmakla kışı geçirirler.

Ahıska Türkleri haftanın adlarını da şöyle adlandırır: *Bazar ertesi, Salı, Çerşenbe, Pençşenbe* (ayrıca, *Cuma akşamı*), *Cuma, Cuma ertesi, Bazar*.

12 S.Cikiya, “K nazvaniyu mesyatsev v meshetkom dialekte turetskogo yazıka”, Voprosi Tyurkologii: M.Ş. Şiraliyev’a Armağan, Az.SSC. Bilimler Akademisi Dilbilim Enstitüsü, “Elm” Yay. Bakü 1971, s.119-120.

13 A. Caferoğlu, *Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, Ankara, 1995, s.248; T.Kowalski, *age*. s.16.

Ahıska Türklerinde günlerle ilgili inançları şu şekilde özetleyebiliriz: Haftanın en iyi günleri cuma ve pazardır. Nişan, elçilik ve diğer iyi işler cuma günü yapılır. Cuma günü ağır işler yapılmaz, öğlene kadar çamaşır yıkanmaz, tırnak kesilmez. Salı, ağır gündür. En ağır gün çarşambadır. Salı ve çarşamba günleri hayırlı iş görülmez. Salı günü çamaşır yıkanmaz, makasla yapılan işlere başlanmaz, uzun yolculuğa çıkılmaz. Ayrıca, diğer günlerde uzun yolculuğa çıkanların arkasından, yolcu yerine varıncaya kadar veya yolculuk daha uzun sürerse üç güne kadar, ağır iş yapılmaz, süpürülmez, çamaşır yıkanmaz. Aksi hâlde, Ahıska Türkleri, yolcunun başına bir felâketin gelebileceğine inanırlar. Evin genel temizliği cumartesi yapılır. Bu günlerin dışında Hıdırellez günü ve bayramlarda da ağır işler yapılmaz ve çamaşır yıkanmaz. Ramazan ile Kurban bayramları arasındaki yetmiş günde, Muharrem aylarında düğün yapılmaz.

Ahıska Türklerinin karanlığıyla ilgili inançları da vardır. Bu inançları şu şekilde özetleyebiliriz: Ahıska Türkleri bütün işleri sabahın erken saatlerinde kalkıp bitirmeye çalışırlar. Eğer işler bitmezse akşam altıdan sonra süpürgeyi ellerine almazlar, saat altıdan sonra çöpleri dışarıya çıkarıp atmazlar. Karanlık çöktükten sonra tırnakları kesmezler. Akşam vaktinde saat beş ile yedi arası uyu-mazlar. Akşam ısıklık çalmazlar. Karanlık çöktükten sonra borç para vermezler, ödeme yapmazlar.

**ATATÜRK KÜLTÜR MERKEZİ**  
**BAŞKANLIĞI YAYINLARI**  
**TÜRK DÜNYASINDA HALI**  
**VE**  
**DÜZ DOKUMA YAYGILARI**  
Prof. Dr. Bekir DENİZ